

İSLAM MÜELLİFLERİNE GÖRE ORTAÇAĞ'DA OŞ ŞEHİRİ

GÜLNİSA AYNAKULOVA*

Fergana vadisi Orta Asya'nın en eski yerleşim merkezlerindedir ve doğal olarak Orta Asya'nın en köklü şehirlerinden bazıları da bu bölgede yer almıştır. Yıllardır yapılan arkeolojik kazıların sonuçları bölgede tarımla uğraşanların ilk yerleşme yerlerinin üç bin yıl önce meydana geldiğini ortaya koymuştur¹ ve bu eski meskun yerlerden biri de günümüzde üç bininci yıldönümünü kutlamakta olduğumuz eski Oş şehrinin en eski çekirdeğini teşkil etmiştir².

Oş şehrinin yazılı tarihi bin yıl öncesine kadar gitmektedir. Önce Saka, Wusun, Hun hakimiyetler;³ ve sonraları Göktürk, Karahanlı kağanlıklarının sınırları içinde bulunan Oş şehrinin ortaçağ dönemi, yalnızca şehrin değil, bütün Orta Asya ülkelerinin sonraki tarihi, kültürü ve dini üzerinde derin iz bırakan önemli dış siyaset olaylarına bağlıdır. Onlardan biri bölgenin Araplar tarafından fethedilmesidir.

İlk zamanlarda şehirlerin bayındırlığına büyük zarar veren Arap fetihleri aynı zamanda onların görünüşlerinin tamamıyla değişmesinde de büyük rol oynamıştır. Orta Asya'nın Arap Hilafetine bağlanması Yakın Doğu ile Maverünnehir arasındaki ticari ilişkilerin genişlemesine yol açmış ve bu durum doğal olarak şehirlerin gelişmesinde de büyük etken olmuştur⁴. Bölgenin İslam sancağı altına girmesi dolayısıyla bir merkezden yönetilen muntazam Hilafet Devleti kuruluş sistemine bağlanması kültürel ilişkilerin ilerlemesine, ticaretin ve zanaatın gelişmesine yol açarak, Orta Asya'nın IX-X. yüzyıllarda meydana gelen ikinci şehirleşme döneminde önemli rol oynamıştır⁵. İslam müelliflerinin Maverünnehir şehirleri hakkında yazdıkları ile yapılan arkeolojik araştırmalar sonucu elde edilen bilgiler, bu

* Gazi Üniversitesi, Tarih Bölümü Öğretim Görevlisi.

¹ Zadneprovskiy Yu. A., s. 56, 58-59.

² Bu şehrin adının Uş şeklinde okunması daha uygundur. Zira kaynaklarda Uç şekli de geçer. Sınır demektir. [Bkz. İslam Coğrafyacılarına göre Türkler, s. 29, 65, 96 vd].

³ Bernştam A.N., s. 17.

⁴ Gafurov B.G., s. 182.

⁵ Belenitskiy A.M., s. 162.

tarihi döneme özgü vasıfların ve olayların Oş şehri dahil olmak üzere bütün Fergana şehirlerinin kaderinde de belli bir derecede iz bıraktıklarını göstermektedir. Oş şehri X. yüzyıl sonlarına kadar İslam dünyasının doğusundaki Kafir Türklere karşı bir Uç (sınır) şehriydi. Belki de adını buradan almıştır. Bu sebeple bazı kaynaklarda Uç şeklinde okunur.

IX-X yüzyılların Fergana bölgesi İslam coğrafyacıları tarafından detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir. Söz konusu dönemde Oş şehri ekonomik açıdan bağımsız durumda olan güney Fergana'nın Nesya bölgesinin hudutları içinde idi⁶. Şehir Batı ülkeleri ile Şark dünyasını bağlayan Büyük İpek Yolu üzerindeki eski ticaret yolunun bir kolunda yer almaktaydı. Eski Arap coğrafyacılarından İbn Hurdadbih bu yolu şöyle tasvir eder: "Batı Asya'dan Hilafetin şark hududuna giden ana yol Hocent'te Sirderya'yı aşar, ondan sonra Ahsiket'e kadar sağ sahili takip eder ve Ahsiket'ten sonra yeniden nehri aşarak Kuba, Oş ve Uzkend'e (Özkent-Özgön-G.A.) ulaşır⁷. El-İstahrî Sirderya'nın güneyindeki mınukalardan geçen bu yolu ana yol sayıyordu⁸. Bu ana yol üzerinde Kend, Soh, Riştan, Zenderamiş, Kuba, Oş ve Uzkend şehirleri bulunuyordu.

Söz konusu dönemde Oş, Fergana vilayetinin başkenti Ahsiket ve Kuba'dan sonraki üçüncü büyük şehirdi. Oş hakkında ilk bilgiyi Abu'l-Kasım İbn Hurdadbih verir. Onun *Memaliku'l-Mesalik*'inde Oş şehriden Özkend'e kadar yedi fersah veya bir büyük mesafe olduğu söylenir⁹. Mukaddesi'ye göre Oş, neirleri bol, çeşitli özelliklere sahip bir şehirdir. Ferah ve bolluktur. Dağa yakın zengin bir yer olup, suları boldur¹⁰. Şehrin şehristanı ve kuhendizi (kalesi) bayındır olup, Darü'l-İmâre ve hapishane kuhendizinin içindeydi. Şehristanda rıbat vardı. Rıbat dağa kadar uzanan duvarla çevriliydi. Bu dağ üzerinde (kafir) Türklere gözetleme yapan karakol bulunurdu¹¹. Karakola her taraftan gönüllüler gelirdi¹². Şehrin üç kapısı vardı: Dervaze-i Kuh (Dağ kapısı), Dervaze-i Āb (Su kapısı) ve Dervaze-i Muğkede (Muğkede kapısı). Bu kapılar müstahkemdi¹³. Muğkede "ateşe tapanlar mabedi kapısı"

⁶ Bernştam A.N., s. 30.

⁷ İbn Hurdadbih, s. 30.

⁸ İstahrî, s. 335.

⁹ İbn Hurdadbih, s. 65.

¹⁰ Mukaddesi, s. 272; *İslam Coğrafyacılarına göre Türkler*, s. 250.

¹¹ İstahrî, s. 335.

¹² Mukaddesi, s. 272.

¹³ İbn Havkal, s. 513; *İslam Coğrafyacılarına göre Türkler*, s. 240.

anlamına gelip, eski Zerdüştlük dininin bir yankısıydı. Bu yüzyıllarda Oş sakinlerinin ancak küçük bir kısmı Zerdüştlük mezhebi mensupları olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü X. yüzyılda İslamiyetin Fergana'nın bütün ahalisinin hâkim dini durumuna geldiği bilinmektedir¹⁴.

Oş'un etrafındaki tarımla uğraşan meskun yerler (Özkend ve Kuba'nın etrafında olduğu gibi) şehir için birer dış istihkam hattı görevini yapmaktaydı. Bunun dışında Oş'un güneydoğusunda 2 fersahlık¹⁵ mesafede zamanına göre mükemmel bir kaleye sahip olan Medva şehri vardı¹⁶. Oş'tan farklı olarak Kuba ve Özkend'in etrafında şehirler yoktu.

Hududü'l-Âlem'de Oş, kalabalık ve zengin bir şehir olarak gösterilir. Halkı çok savaşçıydı. Şehir dağın eteğinde yer alıp, dağın üzerinde gözetleme karakolları çoktu¹⁷. Oş hakkındaki bilgilere, büyük Türk alimi dilbilimci Kaşgarlı Mahmud'un ünlü *Divanü Lügati't-Türk*'ünde de rastlanır. Kaşgarlı Oş için 'tanınmış bir şehir' adı demekle birlikte, şehir adının *Uc* diye diğer bir yazılışını da verir¹⁸.

Ve nihayet Arap dünyasının son "klasik" coğrafyacılarından Yakut el-Hamavî, *Mu'cemü'l-Büldan* adlı ansiklopedik sözlüğünde Oş'un büyük bir şehir olduğunu, duvarlarla çevrili olup, dört kapısı bulunduğunu söyler. Daha önceki coğrafyacılar şehrin ancak üç kapısından söz etmişse de arada geçen 2-3 yüzyıl boyunca şehrin daha da büyüdüğü, daha müreffeh olduğu anlaşılmaktadır. Süleyman Dağı'nın üzerinde hala göçebe Türklere karşı karakol bulunuyordu. Ona göre Oş, Kuba'nın yakınında yer alıp, şehir ve civarındaki topraklar çok bereketliydi¹⁹.

Yazılı belgeler ortaçağ Oş şehri üzerine yapılan arkeolojik buluntular tarafından da doğrulanmaktadır. Günümüzde şehrin çeşitli semtlerinde elde edilmekte olan seramik su boruları, şehrin yüksek kültür seviyesini açıkça ortaya koymaktadır. Ortaçağda Oş şehrinin ayrıntılı şehir planı bilinmemektedir. Fakat bilindiği gibi, bu ve sonraki dönem Doğu ülkelerinde ana caddeler genelde iç şehri çevreleyen duvar kapısından diğer duvar kapılarına kadar giderdi. Şehir mahallelerinin içinde kerpiçten

¹⁴ Calitskiy V. Ya., s. 24.

¹⁵ İstahri, s. 347.

¹⁶ İbn Havkal, s. 514.

¹⁷ *Hudūd*, (f. 226).

¹⁸ Besim Atalay, I., s. 35.

¹⁹ Yakut, I., s. 374-375.

yapılmış duvarların ötesinde asilzadelerin, arazi sahiplerinin, büyük tüccar sınıfının evleri, avlu yapıları yer alırdı. Burada şehristan hudutları içinde çoğu zaman şehir kapılarına yakın yerlerde yapılan kalabalık, gürültülü çarşılar içindeki yüksek minareli *Cuma camisi* diğer yapılardan oldukça fark gösterirdi. Şehrin muhtelif yerlerinde mahalli camiler ve medreseler bulunuyordu²⁰.

IX-XII. yüzyıllarda diğer Fergana şehirlerinde olduğu gibi Oş'un da zanaat ve ticaret merkezi ribatlardı. Şehir zanaatında çömlekçilik baş rolü oynamaktaydı. Fakat bunun dışında arkeolojik belgelere ve yazılı kaynaklara göre inşaat sanatının, demirciliğin çeşitli türleri çok gelişmişti. Oş çömlekçilerinin eşyaları diğer Orta Asya çömlekçilerinininki gibi, her türlü işte kullanılmak üzere yapılmış çeşitlerinin bolluğu ve şekil çeşitliliğiyle farklar göstermekteydi. Bunlar hububat, su, şarap ve benzeri şeyler saklamak için üretilen büyük hacimli kaplardan başlayıp kokulu yağlar ve civa saklamak için üretilmiş küçük ölçülü kaplara kadar varan eşyalardı. Aynı zamanda çeşitli motifler, renkli desenlerle süslenmiş, mineyle kaplanmış çini eşyalar da bol çeşitlere sahipti...²¹ Ribatlarda şehrin zanaat-ticarette uğraşan ahalisi ile göçebe Türkler arasında mal mübadelesi yapılırdı.

Fergana şehirlerinin Doğu Türkistan ile olan ticari bağlantıları ve uluslar arası ticarî ilişkileri de (Oş'un yer aldığı) bu Eski İpek Yolu üzerinde yapılırdı. Bu yol Akdeniz ile Uzak Doğu'yu birleştirirdi. IX-X. yüzyıl Arap coğrafyacılarının verdikleri bilgiler, söz konusu dönemde Fergana üzerinden geçen Büyük Ticaret Yolu'nun bir "kısımını" ve onun kollarını bir dereceye kadar gözlerimizin önüne koyma imkanı vermektedir. Yolun bu "kısmını" ana kolu Abbasi hilafetinin başkenti Bağdat'tan başlıyordu. Bağdat, bütün İslam dünyasının en önemli ve en büyük kültür ve ticaret merkezi olup dünyanın bir çok ülkesi ile münasebette bulunmaktaydı.

Bağdat'tan Orta Asya'ya yol Merv üzerinden geçerdi. Merv şehrinde Amul şehrine (şimdiki Çarcou) ulaşırdı. İbn Hurdadbih ve İbnü'l-Fakih'in verdiği bilgilere göre, bu şehirler arasındaki mesafe 36 fersah idi²².

Ticaret yolu Amul'dan Buhara'ya geçerdi. Amul'dan Buhara'ya kadar olan mesafe İbn Hurdadbih'e göre 19, İbnü'l-Fakih'e göre 17 fersah idi²³.

²⁰ Galitskiy, s. 19.

²¹ Galitskiy, s. 21.

²² İbn Hurdadbih, s. 25, İbnü'l-Fakih, s. 325.

²³ İbn Hurdadbih, s. 25, İbnü'l-Fakih, s. 325.

Ticaret yolu Buhara'dan Semerkant'a ulaşırdı. Buhara-Semerkant arası İbn Hurdadbih'e göre 39, İbnü'l-Fakih'e göre 37 fersahtır²⁴. Sonra yol Zamin şehrine ulaşırdı. İbn Hurdadbih ve İbnü'l-Fakih'e göre, Semerkant ve Zamin arasındaki mesafe 17 fersahtır²⁵.

Zamin şehrinde Büyük Ticaret Yolu Güney (Fergana) kolu ve Kuzey (Şaş-Türk) kolu olmak üzere ikiye ayrılırdı. Güney kolunu bütünüyle alırsak, Fergana üzerinden, yukarıda söz ettiğimiz Hocend, Kend, Soh, Riştan, Zenderamş, Kuba, Oş ve Uzkend şehirleri üzerinden, Doğu Tanrı Dağları'na varırdı. Zamin'den çıkan yol Hocend üzerinden, Fergana'nın o zamanki başkenti Ahsiket'e de giderdi. Zamin ile Ahsiket arası İbn Hurdadbih ve İbnül-Fakih'e göre 33 fersah idi²⁶. Fergana Ticaret Yolu vadinin güneyindeki ve kuzeyindeki dağ etekleri üzerinden geçerdi ve Oş'a gelince iki kola ayrılırdı. Onlardan biri Oş'a sonra Medva şehri ve sonra Alay Dağları üzerinden Doğu Türkistan'a ulaşırdı. İkinci yol ise Oş'tan Özkend'e gider, sonra Merkezî Tanrı Dağları boğazları üzerinden Isık-Göl'ün güneydoğu sahillerine varırdı ve oradan da Doğu Türkistan'a ve Çin'in iç bölgelerine ulaşırdı.

Fergana zanaatçılarının maharetle yaptığı çeşitli mallar da bu Oş-Özkend - Doğu Türkistan güzergahı üzerinden şark ülkelerine ihraç edilirdi. Kervan ticareti esas olarak Doğu ve Batı arasında nadir rastlanan malların mübadelesini yapardı. Transit ticaret malları genelde lüks eşyalar idi. Değerli taşlar, inci, altın, gümüş ve bunlardan yapılmış eşyalar, kürkler, halılar, ipek kumaşlar, baharatlar, ilaçlar, cins atlar, nadir güzellikte porselenler. Bu yükün büyük kısmını ipek teşkil ederdi. Söz konusu dönemlerde Orta Asya kervan ticaretinde baş rolü Semerkant, Beykent, Merv, Fir, Taraz ve Suyab oynamaktaydı.

Ülkenin ekonomik açıdan gelişmesiyle birlikte şehirlerin göçebelerle olan ticari ilişkileri de genişliyordu. Vâha ve şehir halkı hayvanlar, hayvancılık ve avcılık mamulleri, köleler, keçe alırlardı. Bunun karşılığı olarak göçebeler kumaş, ekmek, kapkacak, demir eşyaları, süs eşyaları alırlardı. Oş şehrinin coğrafi, ekonomik ve ticari açıdan çok elverişli, stratejik bölgede yer alması onun ortaçağdaki bir ticaret merkezi ve transit noktası olarak ne derecede önem taşıdığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Orta

²⁴ İbn Hurdadbih, s. 26, İbnül-Fakih, s. 325.

²⁵ İbn Hurdadbih, s. 27.

²⁶ İbn Hurdadbih, s. 30, İbnül-Fakih, s. 328.

Asya'da IX-X. yüzyıllarda üretimin oldukça gelişmesi ve bununla birlikte zanaatın tarım üretiminden ayrılma sürecinin hızlanması Orta Asya'daki şehir sayısının artmasının ve şehirlerin gelişmesinin başlıca sebebi olmuştur²⁷. Şehir bütün zamanlar için her şeyden önce okuryazarlığın simgesi olmuştur. Şehirde toplumun en seçkin kısmının yer alması ve şehrin ideoloji, hukuk, yönetim kurulu gibi devlet üst yapısı için lazım olan aydın insanlara olan ihtiyacı şehirde tahsilin gelişmesine yol açmıştır.

IX-X. yüzyıllar ve Karahanlı dönemi Oş ekonomisinin ve kültürünün inkişaf dönemi olduğu anlaşılmaktadır. Bunun en canlı örneği Oş'un yetiştirdiği alimleridir. Ortaçağ İslam müellifleri Oş şehrinde yaşamış, eski Maverâünnehir ilim muhiti ve medeni gelenekleri çevresinde yetişmiş Bağdat, Semerkant, Buhara, Balasagun, Kaşgar vs. gibi İslam dünyasının ilim ve kültür merkezlerinde tahsil, terbiye görmüş ve zamanına göre büyük önem kazanmış Oş'lu hukukçu, edebiyatçı bilginlerden ve onların eserlerinden söz ederler. Onlardan bazıları şunlardır:

Abu Abdullah Nasirü'd-Din Muhammed b. Süleyman el-Oşî: doğum tarihi hususunda herhangi bir bilgimiz yoktur. İlmîni Zahirü'd-Din el-Mergînânî ve İbrahim b. İsmail el-Saffar'dan almıştır²⁸. Kendisi Şemsü'l-Eimme el-Kerkerî ve "*el-Hidaye*" sahibi Ali el-Mergînânî'nin hocasıdır²⁹. El-Mergînânî onu "bütün mesmuatı (hocalarından okudukları) hususunda kendi el yazısı ile bize icazet verdi" kaydıyla hocaları arasında zikreder³⁰.

Onun vefatından sonra fıkıh Kâdıhan el-Hasan el-Özkendî'nin tabakasına (kuşağına) intikal etmiştir³¹. 592/1195'te vefat eden el-Oşî "Yedi Kadı"nın yanında defn edilmiştir³².

El-Oşî, hepsi hukuka ait olan ve hiç birinin bize kadar intikali henüz belli olmayan şu eserleri yazmıştır:

1. *Al-Fatava*,
2. *Şarh Adabi'l-Kazi*,
3. *Şarh al-Camii'l-Kabir*,

²⁷ Gafurov, B.G., s. 240-241.

²⁸ Taşkoprüzade, s. 98.

²⁹ Taşkoprüzade, a.y.

³⁰ Kuraşî, 2. c., s. 58.

³¹ Taşkoprüzade, a.y.

³² Kuraşî, 2.c., s. 57.

4. *Şarhü'l-Ziyadat.*

Ali b. Osman b. Muhammad El-Oşî: Siracü'd-Din lakabına sahip olmuştur³³. Fıkıh ve edebiyat düzenleri, mahkeme kararları yazarıdır. Hanefi fıkıhçılarından olup, 1173'te vefat etmiştir. Eserleri:

1. Savakübü'l-Ahbar,
2. Gurerü'l-Ahbar ve Durerü'l-Eşar fi'l-Hadis,
3. Fatava'l-Siraciya,
4. Kasidatü'l-Amali,
5. Maşarıkü'l-Anvar,
6. Şerh Nisabi'l-Ahbar li Tazkira al-Ahyar fi Muhtasar Gurari'l-Ahbar³⁴

Kasidet el-Amâlî'sinde akâidin ana meselelerinden bahseder.

Muhammad b. Ahmad b. Ali b. Halid, Ebi Abdullah el-Oşî: Abu Hafs b. Ali el-Zarancari'den hadis tahsil etmiştir³⁵. Bu hukukçu hac münasebetiyle 611/1214 veya 612/1215 yılında Bağdad'a gelmiş, sonra bu şehirde hadisle uğraşmıştır³⁶. Bağdad'da bulunduğu sırada başkaları ondan hadis okumuştur³⁷ ki, İbn Raynabî onlardan biridir. Sonra Buhara'ya dönen bu alim, oraya yerleşmiş ve orada Hanefi fikhî öğretimiyle meşgul olmuştur³⁸. O, 613/1216'da Buhara'da vefat etmiş ve Kalabaz'a defnedilmiştir³⁹. Onun bize kadar geldiği tesbit edilmeyen *Al-Manasik*, adlı bir eseri zikredilir⁴⁰.

Mesud b. Mansur el-Oşî kitabı olmayan bir fakihdir. 510/1117 yılında hac münasebetiyle Bağdad'a geldiği zaman Ömer b. Muhammed el-Zarancari'den hadis tahsil etmiştir⁴¹.

Ömer b. Ahmed el-Nesefî "Mesud el-Oşî, çocukları ve ailesi 519/1125 yılında öldüler" der⁴².

³³Kuraşi, 1. c, s. 367.

³⁴Bağdadi, 1.c., s. 700; GAL, I, 429, S. I, 764.

³⁵Kuraşi, 2. c., s. 17-18; *Mucam*, 1.c., s.281; Kahhala, 8 c., s. 296; *Hadiya*, 2.c., s.84.

³⁶Mucam, a.y.

³⁷Mucam, a.y., Kuraşi, a.y.

³⁸Mucam, a.y.

³⁹Kuraşi, a.y., Kahhala, a.y.

⁴⁰Kahhala, a.y.

⁴¹İbn el-Esir, *El-Lübab*, I, 94, Kuraşi, 2.c., s. 171-172.

⁴²Kuraşi, a.y.

Ömer b. Musa el-Oşi bir fakihdir. İbn el-Esir ile İbn Nukta'nın kitaplarında 'İmran b. Mansur el-Oşi" denmektedir⁴³. 519/1125'te vefat etmiştir⁴⁴.

Fergana'nın diğer şehirlerinden farklı olarak Oş'ta ortaçağdan kalmış tarihi eserler çok az muhafaza edilmiştir. Ünlü arkeolog Bernştam'ın sözüyle söylersek "Yeni binalar altında eski Oş şehri tamamen kayıp olmuştur"⁴⁵ Oş şehrinin Süleyman Too dağının (Bara-Kuh) yamacında bulunan ortaçağ mezarlığından "Güristan" kısmı çok iyi derecede muhafaza edilmiştir. Şehrin merkezinde bulunan bu gösterişli dağın eskiden beri ilahileştirildiği bellidir (şehrin kapısının adını hatırlayın). Son dönem kaynaklarda bu dağ ile ilgili Müslüman evliyalarının mezarları hakkındaki bilgiler ilk sıralarda yer almaya başlar. Onlardan Cemalü'd-Din Karşı *Mulhakâtu's-Surah* adlı eserinde şunları söyler: Oş'ta iki tane küçük dağ vardır. Bunlar Baraka ve Hanaf dağlarıdır. Baraka'nın yanında evliya ve müminlerin mezarları ile Süleyman b. Davud'un veziri Asaf İbn Burhiya'nın mezarı bulunmaktadır⁴⁶. IX-X. yüzyıllarda bu dağın üstünde gözetleme kulesi bulunuyor idiyse de, sonraları burada Karahanlıların ve XIV. yüzyılın ilk yarısı dahil olmak üzere asilzadelerin mezarları yer almaya başlar⁴⁷. Oş şehri ortaçağda çok meşhur olup, bu şöhreti sonraları da devam ettirmiştir ve ona "Hayrü'l-Büldan" (Beldelerin en hayırlısı) adı verilmiştir. Onun iklimi, serveti, güzelliği, kutsallığı hakkında çeşitli rivayetler yerli halk arasında nesilden nesle nakledilmiştir. Bu rivayetlere göre, Taht-ı Süleyman dağında güya Süleyman Peygamberin naaşı bulunuyordu. Ancak, bu tür rivayetler yerli şeyhler tarafından üretilmiş hadisler ile de destekleniyordu. Onlardan biri: Oş şehrinin güya Peygamber Efendimiz tarafından ziyaret edilmesi ve orada onun taştan yapılmış tahtının kalması gibidir (yani Taht-ı Süleyman).

Hicri 902'de (1496 M.) Timur oğullarından Babür Sultan burada eyvanlı bir hücre (köşk) yaptırmıştır⁴⁸. Bu hücre (köşkü) hakkında Sultan şunları söyler: "Kalenin güneydoğusunda Bara-Kuh adlı güzel bir dağ vardır. Bu dağın üzerinde Sultan Mahmud Han (amcası- G.A.) bir hücre (köşk) yaptırmıştı. Onun aşağısında dağın bir çıkıntısında ben de 902'de eyvanlı bir

⁴³ *Mucam*, a.y.

⁴⁴ *Mucam*, a.y.

⁴⁵ Bernştam A.N., s. 34.

⁴⁶ Cemalü'd-Din Karşı, s. 148.

⁴⁷ Bernştam A.N., s. 34.

⁴⁸ *Babur-Name*, s. 34.

hücre (köşk) yaptırdım. Onun hücre (köşkü) benimkinden yükseklerde olmasına rağmen benim hücrem (köşküm) daha iyi bir yerde konulmuştur ki, bütün şehir ve civarları onun altındadır." Babür Sultan'ın tasvir ettiği bu hücre (köşk) halk arasında Babür'ün "ak evi" diye anılmıştır, bazen de Hazreti Süleyman Peygamber'in mescidi veya mezarı diye zikredilmiştir. Bu durum zaten halk arasında eskiden beri şehir etrafında efsanevi bir tarihin⁴⁹ mevcut olmasıyla şehrin ekonomik kudreti, güzelliği, yapıları, evliya ve hanedan mensuplarının mezarları ile birlikte şehrin bölgedeki şöhretini arttırmış, ayrıca XX. yüzyılın başına kadar şehri adeta bir mübarek yer ve ziyaret merkezi haline getirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- 1 - *Babur-Name*, Taşkent, 1993.
- 2 - El Bagdadî, İsmail Paşa b. Muhammed, *Hadiyyatü'l-Arifin Asmaü'l-Muellifin va Asarü'l-Musannifin*, İstanbul, I, 1951, II, 1955.
- 3 - Belenitskiy A.M., Bentoviç İ.B., Bolşakov O.G., *Srednevekoviy Gorod Sredney Azii*, Leningrad, 1973.
- 4 - Bernştam A.N., *Drevnyaya Fergana*, Taşkent, 1951.
- 5 - Besim Atalay, *Divanü Lügâti't-Türk Tercümesi*, Ankara dört cilt, 1985/1986.
- 6 - Cemalü'd-Din Karşı, *Mulhakatü's-Surah // Materialı po İstorii Sredney i Tsentralnoy Azii X-XIX vekov*, Taşkent, 1988.
- 7 - Gafurov B.G., *Taciki. Drevneysaya, Drevnyaya i Srednevekovaya İstoriya*, Moskva, 1972.
- 8 - Galitskiy V. Ya., Ploskih V.M., *Starinniy Oş*, Frunze, 1987.
- 9 - *Hududü'l-Âlem // Materialı po İstorii Kirgizov i Kigizii*, 1.c., Moskva, 1973.
- 10 - İbnü'l-Fakih el-Hamadani, *Kitabü'l-Büldan*, Leiden, 1302.
- 11 - İbn Havkal, *Suratü'l-Arz*, Beyrouth, 1965.
- 12 - İbn Hurdadbih, *Kitabü'l-Mesalik ve'l-Memalik*. Leiden, 1889.

⁴⁹ Galitskiy V. Ya, s. 4.

- 13 - İstahrî, Abu İshak el-Farisî, *Kitabü'l-Mesalik ve'l-Memalik*, Leiden, 1927.
- 14 - *Kahhala, Umar Riza*, Mucamü'l-Muallifin, Teracim Musannifi'l-Kutub al-Arabiyya, Dımaşk, I-XV, 1957-1961.
- 15 - Kuraşi Ebu Muhammed, *el-Cevahir el-Muzi'a fi Tabakati'l-Hanafiyya*, I-II. Haydarabad, 1332.
- 16 - Mukaddesi, *Ahsenu't-Tekasim fi Marifeti'l-Ekalim*, Leiden, 1906.
- 17 - Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, TKAE yayım, Ankara 1985.
- 18 - Taşköprüzade, Ahmed b. Mustafa, *Tabakatü'l-Fukaha*, Musul, 1961.
- 19 - Yakut Hamavi, *Mu'camü'l-Büldan*, Beyrut, I-V, 1955-1957.